

folklorističkih ni književnoteorijskih razmatranja.

S ovim i posljednjim tekstrom o predstavljačkim aspektima usmenog pripovijedanja zaokružuje se ova knjiga u cjeelinu s već spomenutom knjigom *Usmena književnost* nekad i danas koja se, kako smo već naveli, pretežno bavi teorijskim pitanjima.

Knjigu Usmeno pjesništvo u obzoru književnosti rado smo pročitali. I tu se krije jedna od bitnih kvaliteta stila Maje Bošković-Stulli - "lako čitanje". Unatoč izuzetnoj akribiji i nastojanju da sve o čemu govorи kad god je to moguće i dokumentira, sve su ove studije prožete zanimljivim opisima i nadahnutim interpretativnim uzletima koji nam upravo omogućuju da s lakoćom slijedimo i one stranice u kojima se iznose teorijski pogledi autorice.

Ova nam je knjiga pokazala u prvom dijelu književnike i znanstvenike Krležu, Šenou i Jagića i usmeno pjesništvo u njihovu "obzoru", zatim su tu zapisivači i skupljači, obrazovaniji i učeni ljudi kakvi su bili Lang, Lovrečić i Bogišić i oni drugi koji su ljubiteljski zapisivali. Treću i najbrojniju skupinu čine kazivači - imenom i prezimenom navodi ih Maja Bošković-Stulli, opisuje njihovo kazivanje i kontekst kazivanja i na taj način nas upozorava na folklor kao proces, suvremen i dinamičan u kojemu zapravo sudjeluje i autorica brojnim svojim terenskim istraživanjima i susretima s kazivačima u njihovim sredinama kada je često i ona sama bila inicijator pripovijedanja i stvaranju pripovjedačke situacije.

U stalmnom nastojanju da usmeno književnost prikaže kao umjetnost riječi, s njezinim vlastitim vrijednostima, Maja Bošković-Stulli i ovom knjigom daje prilog sustavnom proučavanju folklorne književnosti.

V. J. Propp, Russkaja skazka. Otv.
redaktory K. V. Čistov, V. I.
Jeremina. Izdatel'stvo Leningradskogo
universiteta, Leningrad 1984, 336 str.

Vladimir Propp, pisac proslavljene Morfologije bajke iz godine 1928 [objavljene u našem prijevodu 1982. u izdanju beogradske "Prosvete"], držao je u prvoj polovici šezdesetih godina predavanja o ruskim usmenim pripovijetcama, koja je zatim redigirao kao knjigu namijenjenu nastavnicima i studentima humanističkih fakulteta. Knjigu nije dospio posve dovršiti, ali su urednici tog posmrtnog izdanja sretno postupili objavivši je u obliku koji joj je dao sam autor - s mjestimičnim, srećom ne odviše čestim, autorovim kratkim skicama, tiskanim petitom, o dijelovima koje bi trebalo naknadno dopuniti. Urednici su dodali u bilješkama i noviju literaturu, a uz citirane primjere pripovijedaka naveli su njihovu klasifikaciju prema katalogu Sravnitel'nyj ukazatel' sjužetov. Vostočnoslavjanska skazka [1979].

Predgovor K. V. Čistova daje informativan i znalački pisan portret Proppa kao istraživača usmene pripovijetke. On govori o golemom odjeku Proppovih strukturalnih analiza bajke u svjetskoj folkloristici, znanosti o književnosti, lingvistici, etnologiji. Čistov ispravlja i neke nesporazume [ili kako on kaže - legende], nastale oko Proppove ličnosti i njegova djela. Tiču se kasnoga uspjeha njegove *Morfologije* bajke [tek trideset godina nakon objavljivanja]; tobožnjega ruskog zrakopraznog prostora u kojem se formirao znanstvenik Propp; organske povezanosti njegove analize strukture bajki s kasnjim genetičkim istraživanjem u knjizi *Istoričeskie kornii volšebnoj skazki* [1946], koje nije nastalo, kako se katkada tvrdilo, kao posljedica kritike Proppova "formalizma"; te, napokon, tiču se tvrdnji da je Propp umro nepriznat u svojoj zemlji, usprkos

TANJA PERIĆ-POLONIJO

svojim velikim međunarodnim uspjesima. Čistov argumentirano opovrgava te tvrdnje i opisuje priznanja što ih je Propp doživljavao posljednjih godina svoga života. Pa ipak - Proppov znanstveni i životni put u domovini nije bio idiličan. Nakon objavljuvanja knjige *Istoričeskie korni...* u drugoj polovici četrdesetih godina bio je, zajedno s mnogim znanstvenicima [među njima i velikim folkloristom Azadovskim], podvrgnut ponižavanjima i napadajima ždanovske kritike zbog "poklonstva pred Zapadom", uz zabranu držanja sveučilišnih predavanja [čega se autora ovog prikaza, kao tadašnja studentica Lenjingradskog sveučilišta, dobro sjeća]. Razumije se, ovaj mali neveseli ekskurs ne zamjerava predgovoru knjige što nije i o tome govorio, ali se on donosi kao dopuna nekim dotaknutim aspektima Proppova životopisa.

Proppova knjiga pisana je popularnim stilom, ona sadrži podosta toga što je stručnjaku već otprije poznato, ali je njezina cijela concepcija veoma personalna, propovska, a donosi i mnoga autorova viđenja, koja nisu bila izložena u njegovim predašnjim djelima.

U uvodnom poglavlju opisuje autor mjesto narodne pripovijetke u nastajanju evropske književnosti te njezinu mjesto u suvremenoj kulturi. Zanimljivo je zapažanje o prikladnosti bajke za prenošenje u formu opere, baleta, animacije, lutkarskoga kazališta, ali o neprikladnosti za dramatizaciju,igrani film i osobito za slikarstvo, jer bajku je "nemoguće ilustrirati, budući da se događaji bajke odvijaju kanda izvan vremena i prostora, a likovna umjetnost prenosi ih u realni, vidljivi prostor" [str. 32]. Dalje se pisac bavi pojmom narodna ili usmena pripovijetka [ruski *skazka*], njezinim nazivima na različitim jezicima te povještu ruske riječi *skazka*. Određujući pojam *skazka*, Propp otklanja fantastičnost kao ključno obilježje [što bi se moglo primijeniti samo na bajku, dok je pojam *skazke*, usmene pripovijetke, širi] te uzima kao glavni kriterij poetiku - osobito kompozicijsko-stilsku gradnju. Prihvata-

jući mišljenje A. I. Nikifirova, Propp smatra da narodnu pripovijetku obilježju neobični, čudni sadržaji, što je mnogo šire od fantastičnosti bajke, uz to njezina fikcionalnost, zabavnost i, dakako, usmenost.

Dalje autor kratko prikazuje vrste srođne pripovijeci: mitove; *byličke* [mi bismo ih nazvali mitskim predajama]; legende [među koje Propp ubraja i tzv. legendarne pripovijetke]; *skazanija*, predaje [tj. povijesne predaje]; pučke knjige; *skazove* [tzv. pričanja o životu] te anegdote [prema Proppu, to su kratke priče s iznenadnim duhovitim svršetkom, ali im on u širem smislu pridružuje i dulje šaljive pripovijetke; anegdote iz seljačke sredine uključuje Propp među narodne pripovijetke, dok one s povijesnom tematikom i ostale iz gradskog repertoara oštro odvaja od pripovijetke]. O nekima od tako prikazanih skupina moglo bi se raspravljati, ali bi to daleko nadišlo opseg ovog prikaza.

Govoreći o klasifikaciji pripovijedaka, Propp se pohvalno osvrće na podjelu koju je posve empirijski proveo u svojoj velikoj zbirci Afanasjev. Opširnije razmatra Aarneovu podjelu na tipove pripovijedaka - odajući joj priznanje kao praktičnom priručniku, ali i kritizirajući njezinu teorijsku neutemeljenost.

Poglavlje o povijesti skupljanja osvrće se veoma informativno na bogatu rusku tradiciju bilježenja usmenih pripovijedaka i na sukcesivan razvoj metoda tog rada sve do naših dana.

U najopscenijem poglavlju knjige, onome o povijesti istraživanja, autor na jednostavan način, ali s izvanrednim poznavanjem problema sučeljuje usporedno svjetske i ruske tokove poimanja i tumačenja usmenih pripovijedaka. Opisuje postepeno nastajanje predodžbe o vrsti, govori o zaslugama A. N. Veselovskoga, bavi se formalističkim pristupima i istraživanjem morfološke; pri tom ističe strukturu, kompoziciju bajke kao bitnu, ali dodaje da sama kompozicija ne iscrpljuje poetiku pripovijetke, za koju je značajno i pitanje stila. Dalje govori o

podjeli, klasifikaciji pripovijedaka, te prelazi na prikazivanje najznačajnijih smjerova u tumačenju podrijetla i prenošenja usmenih pripovijedaka. Opširno razmatra tzv. mitološku školu, zatim migracijsku te antropološku i napokon onu o stadijalnom razvoju, sa svim njihovim raznolikim varijantama. U odsječku o stadijalnom razvoju osvrće se kratko i na svoje studije, posebice na već spomenutu knjigu *Povjesni korijeni bajke*, gdje se motivi i sižci istražuju u genetskoj povezanosti s prvobitnim obredima, predodžbama i vjerovanjima. Ovo značajki napisano poglavje Propova knjige kao da je ostalo nedovršeno - ono se ponajviše bavi 19. stoljećem i početkom 20. stoljeća. Nema u njemu ni riječi, primjerice, o važnosti Freudove psihanalize ili Jungove dubinske psihologije za tumačenje pripovijedaka. Ne govori se o Jollesovu književno-teorijskom poimanju jednostavnih oblika i njegovim odjecima u folkloristici [Ranke, Bausinger], ne govori se ni o odjecima Propove Morfološtije u zapadnom svijetu. Osobito je šteta što je izostalo ime velikog znalca narodne pripovijetke Maxa Lüthija. Lüthi je na osebujan način komplementaran s Propom. Obojica su dala kapitalan doprinos shvaćanju forme usmenih pripovijedaka, u prvom redu bajki. Dok se Prop bavi kompozicijom sižca, a Lüthi ečelovitom formom, odnosno stilom, što u prvi mah djeluje veoma udaljeno - zaključci su im bliski: za bajku nije bitna fantastika, nego tok radnje, niz dogadaja, junakova pustolovina. Svjetskim istraživanjima pripovijetke Propova se knjiga bavi samo u mjeri u kojoj su ona imala odjeka i na ruskom tlu, pa su vjerojatno zbog toga koncepcije 20. stoljeća našle u njoj malo mjesta - što je ujedno tužna potvrda o uzajamno izoliranim tokovima velikih istraživanja.

Nakon pregleda povijesti istraživanja slijede poglavla o pojedinim vrstama ili točnije - podvrstama. Narodne pripovijetke, *skazke*, naime, prema Propovu tumačenju čine samostalnu vrstu [žanr], a njezine podvrste [vidy] jesu:

bajka [volšebnaja skazka], novelistička pripovijetka [novelističeskaja skazka], kumulativna pripovijetka [kumulativnaja skazka], pripovijetka o životinjama [skazka o životnyh].

U poglavju o bajci Propp način izlaže osnovne zamisli iz svoje *Morfologije* o kompoziciji bajke: o njezinim stabilnim i promjenljivim elementima, sa slijedom funkcija, tj. postupaka djelatnih lica, značajnih za razvoj sižea, koji su temelj kompozicije; razmatra s gledišta kompozicije zaplet, nedostajanje, tipove junaka, darovatelje, čudesne pomoćnike i predmete, rasplet, komplikacije, teške zadaće, junakov brak i dobivanje prijestolja te na kraju pitanje o jedinstvu kompozicije i mnogolikosti različitih sižea. Kao ostala umjetnička sredstva bajke razmatra Prop uvodne i završne formule, postupke utrojavanja, humor, rekvizite bajke, te vidi u tome naslijede preuzeto iz dalekih epoha. Slijedi pregled važnijih sižea te važno razmatranje o najstarijoj osnovi bajke, gdje u skladu s već spomenutom knjigom *Povjesni korijeni bajke* tumači siže kao pojavu mnogo stariju od pripovjeđačke vrste, videći u sižeu tri razvojna stadija: od obreda preko mita do bajke.

Slijedi poglavje o novelističkim pripovijetkama, koje u toj knjizi, kao i ono o pripovijetkama o životinja, ima znatnu izvornu vrijednost budući da Prop o tim dvjema vrstama [odnosno podvrstama] nije drugdje posebno raspravlja. Prop upotrebljava ravnopravno tri naziva: novelističke, realističke i bytove pripovijetke [riječ *byt* označuje svakidašnji, pretežno seljački život]. Drži da su sva tri naziva moguća, ali da nijedan nije znanstveno precizan budući da nije riječ ni o novelama ni o realističkom pripovijedanju ni o opisu svakidašnjeg života u realnom značenju riječi. Novelističke pripovijetke, za razliku od bajki, dogadaju se u cijelosti u ovom, našem svijetu; nadnaravnih pojava nema ili, ako se ipak nađu u pripovijeci [primjerice glupi vrag], uvučene su u krug običnog života i obojene su komično. Dogadaji su

u novelističkim pripovijetkama, doduše, prirodno mogući, nisu fantastični, ali su neobični, nevjerojatni, nečuveni. Te su pripovijetke fikcija kao i bajke; svrha im nije da slikaju zbilju, nego da razonode. Često su sredstvo društvene satire. Njih karakterizira i humorističko obilježje, tako da folklorne anegdote [mi bismo radije rekli šaljive pripovijetke i pričice] ulaze u okvir te skupine. Kompozicija novelističkih pripovijedaka nije jednotipna kao u bajkama. Mogu se klasificirati prema sižeima i prema kompoziciji. Neke su po kompoziciji bliske bajkama i zapravo čine prijelaznu grupu, druge su jednostavne i kratke, a treće sadrže mehanički nanizane epizode. Na kraju daje autor pregled važnijih siževa, svrstanih u dvanaest grupa.

Kumulativne pripovijetke izdvajaju se u posebnu skupinu svojim specifičnim kompozicijskim i stilskim obilježjima. Osnovni im je kompozicijski postupak u višekratnim ponavljanjima s gradacijom istih zbivanja, čime se stvara lančana forma. Autor razmatra njihovu kompoziciju, stil i podrijetlo. Zapaža da se one katkada pjevaju, da teže prema rimi, stihu, konsonanci i asonanci; čini nam se da odatle proizlazi i pitanje o razgraničenju od skupine pjesama zvanih u nas nabraljice. O kumulativnim pripovijetkama napisao je Propp posebnu raspravu, objavljenu u njegovoj knjizi *Folklor i dejstvitel'nost* [1976].

Za razliku od bajki i kumulativnih pripovijedaka, koje se izdvajaju po obilježjima svoje strukture, pripovijetke o životinjama prepoznaju se po glavnim nosiocima radnje - to su životinje. Pripovijetke o životinjama zapravo su fantastične, životinje se u njima ne ponašaju u skladu sa svojom prirodom, te čine posve nemoguće stvari. Ta skupina pripovijedaka i basne, kao priče s alegorijskim značenjem, pripadaju dvjema posve različitim vrstama. Propp raspravlja u ovom poglavljiju o žanrovskoj mnogolikosti pripovijedaka o životinjama [neke pripovijetke u kojima je riječ o životinjama pripadaju zapravo drugim skupinama], daje

njihovu opću karakteristiku, predviđajući njihov brojčani udio u ruskom pripovjedačkom repertoaru, raspravlja o povijesnim izvorima, analizira kompoziciju pripovijedaka o životinjama, razmišlja o njihovu podrijetlu [koje po svoj prilici seže u totemizam].

Posljednje, sedmo poglavlje knjige govori o načinu postojanja pripovijedaka u svome ambijentu; zanimljivo je stoga što se Propp u svojim studijama inače nije bavio tim pitanjima. Nakon općeg postavljanja problema raspravlja pisac o oblicima života ruske pripovijetke u različitim vremenima i sredinama, o tipovima pripovjedača i o nekolicini istaknutih majstora pripovijedanja.

MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI

Radmila Pešić, Nada Milošević-Dorđević, Narodna književnost, Vuk Karadžić, Beograd 1984, 312 str.

Ideja o pisanju ove knjige koju prikazujemo nametnula se autoricama nakon objavljivanja dvotomne Nove enciklopedije u boji "Vuk Karadžić- Larousse". U toj su enciklopediji znatnim dijelom bili zastupljeni termini narodne književnosti, ali su se gubili u mnoštvu ostalih pojmljiva. Tako su autorice već jednom obradene pojmove proširele novim činjenicama, unijele i nove pojmove i nastala je knjiga "kojoj je namena da se naša narodna književnost predstavi ne samo stručnom nego i svakom kulturnom čitaocu u njenom stvarnom kontinuiranom bogatstvu i razvoju, da mu se prikaže u punoj slojevitosti usmene kulture i civilizacije koja je koliko specifična koliko i opšteljudska". Rječnik se - prema predgovoru - bavi u prvom redu gradom naše usmene književnosti, "ali predstavlja i kratak književno-istorijski, kritički i teorijski prilaz toj gradi", da bi o njoj pružio što potpunije informacije.